

EXAMENSARBETE

Hösten 2008

Lärarytutbildningen

"Varje dag är ett nytt möte med barn"

Pedagogers syn på bemötande i
förskoleklasser

Författare

Dennis Fredriksson

Helene Pålsson

Handledare

Britt-Louise Wersäll

"Varje dag är ett nytt möte med barn"

Pedagogers syn på bemötande i förskoleklasser

Abstract

Syftet med uppsatsen är att undersöka pedagogers syn på kommunikationen mellan pedagog och elev och vad som kännetecknar ett bra respektive dåligt bemötande. Intervjuer med sju pedagoger i två olika arbetslag utgör den empiriska delen. I undersökningen framkommer det hur viktiga de dagliga mötena är samt att som pedagog uppmärksamma varje elev. Att utgå från varje elev och dennes erfarenheter främjar ett gott bemötande. Ett konsekvent kroppsspråk med tydliga budskap leder till ökad förståelse och färre missförstånd. Den huvudsakliga anledningen till dåligt bemötande är tidsbrist som kan orsaka en bristfällig relation mellan pedagog och elev.

Ämnesord: Interpersonella relationer, möten, relationskompetens, kroppsspråk

INNEHÅLL

1 INLEDNING	5
1.1 Syfte och problem	5
1.2 Disposition	5
2 LITTERATURGENOMGÅNG	6
2.1 Kommunikation.....	6
2.1.1 Vikten av kroppsspråket och rösten	8
2.1.2 Kommunikationens betydelse för barnets lärande.....	8
2.1.3 Bekräftande kommunikation.....	10
2.1.4 Värderande kommunikation	11
2.2 Relationskompetens.....	11
2.2.1 Den vuxnes roll i samspelet med barnet.....	13
2.2.2 Interpersonella relationer	14
2.2.3 Det sociokulturella perspektivet	15
2.2.4 Lärares yrkesetiska principer	16
2.3 Styrdokument	16
2.4 Sammanfattande kommentar	17
2.5 Problemprecisering	17
3. METOD.....	18
3.1 Val av metod.....	18
3.1.1 Kvalitativ intervju	18
3.2 Etiska aspekter	19
3.3 Urval	19
3.4 Genomförande	20
3.5 Analys av intervjuer	20
3.6 Metoddiskussion.....	20
4 RESULTAT OCH ANALYS	22
4.1 Kommunikationsbegreppet.....	22
4.2 Bra bemötande från pedagog till elev	22
4.3 Dåligt bemötande och hur detta kan förbättras	24
4.4 Elevers roll i bemötandet.....	26
4.5 Att upprätthålla en långsiktig relation med varje elev.....	26
4.6 Kroppsspråkets betydelse	28
4.7 Övriga synpunkter om ämnet	29
4.8 Sammanfattande slutsatser.....	30
5 DISKUSSION	32
6 SAMMANFATTNING.....	36
LITTERATURFÖRTECKNING	38

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till pedagogerna som ställde upp och deltog i våra intervjuer och poängtera att det är tack vare era svar som uppsatsen blev så bra som den blev. Tack även till vår handledare, Britt-Louise, vars stöd under såväl individuella träffar som gruppmöten verkligen hjälpte oss på vägen under alla dessa veckor. Slutligen tackar vi våra kurskamrater som kommit med goda råd och tips under resans gång och stått ut med oss när motivationen trutit.

Dennis Fredriksson och Helene Pålsson, Kristianstad 2008-12-18

1 Inledning

Uppsatsen behandlar kommunikation och bemötande i förskoleklasser, vilka är ämnen som fascinerar oss båda som blivande pedagoger. Vi har upplevt såväl positivt som negativt bemötande i relationen mellan pedagog och elev och vill därför undersöka vad som utgör en god kommunikation. Möten sker varje dag i skolan och kvaliteten på dessa varierar. Som pedagog är det viktigt att vara medveten om vad som krävs för att bemötandet skall bli så bra som möjligt och hur det kan förbättras i de dagliga mötena. Med detta i åtanke har ämnet en tydlig pedagogisk relevans och görs mer intressant av Dimpleby och Burton (1999), som anser att begreppet kommunikation är svårt att definiera då det innefattar många komponenter. Att utröna vilka delar som ligger till grund för ett bra bemötande blir därför ännu mer fascinerande.

1.1 Syfte och problem

Syftet med uppsatsen är att få en djupare inblick i hur kommunikation påverkar pedagoger och elever samt att undersöka hur pedagoger ser på bemötandet av elever i förskoleklasser, vilket sker genom kvalitativa intervjuer. Pedagogers åsikter om ämnet lyfts fram för att få en insikt i deras förhållningssätt gentemot elever i olika möten.

1.2 Disposition

Uppsatsen består av en litteraturgenomgång där begreppet kommunikation förklaras. Vidare läggs fokus på relationskompetens och interpersonella relationer utifrån ett sociokulturellt perspektiv på lärande. Kroppsspråket och röstens betydelse för det kommunikativa budskapet tas även upp. Därefter följer den empiriska undersökningen i form av sju kvalitativa intervjuer med arbetslag i förskoleklasser från två olika skolor. Det insamlade materialet redovisas sedan och analyseras utifrån teorier om kommunikation och bemötande. Egna åsikter och slutsatser vävs därefter in i uppsatsens diskussionsdel där fokus ligger på användningen av kroppsspråk i det kommunikativa budskapet och på pedagogens respektive elevens roll i vuxen-barnrelationen. Avslutningsvis sammanfattas de viktigaste punkterna om kommunikationens betydelse i den pedagogiska verksamheten.

2 Litteraturgenomgång

I detta kapitel behandlas inledningsvis kommunikationens grunder och dess huvudsakliga aspekter. Kroppsspråkets betydelse tas upp liksom vikten av kommunikation för barns lärande. Begreppet relationskompetens diskuteras sedan utifrån relevant litteratur och innebörden av det delas upp och förklaras. Skillnaden mellan bekräftande och värderande kommunikation belyses såväl som den vuxnes roll i samspelet med barnet. Interpersonella relationer beskrivs också, med fokus på vuxen-barnrelationer.

Det sociokulturella perspektivet på lärande berörs också för att ge ytterligare förståelse för barns sociala utveckling. Relevanta punkter ur de yrkesetiska principerna berörs därefter, och kapitlet avslutas med kopplingar till styrdokument och läroplaner.

2.1 Kommunikation

Att göra något tillsammans. Så förklarar Juul och Jensen (2003) begreppet kommunikation i dess ursprungliga betydelse, vilket härstammar från latinets *communis*.

Inom kommunikation ryms mycket, vilket gör det svårt att definiera vad det egentligen innefattar. Dimpleby och Burton (1999) nämner att kommunikation ofta tolkas i innebörden kommunikationsmedel, det vill säga olika föremål eller objekt som används i syfte att kommunicera, till exempel TV, radio och tidningar. Att istället fokusera på det grundläggande i vad begreppet faktiskt består av är mer komplicerat. Kommunikation är en aktivitet där vi som människor ständigt är aktiva oberoende av rollen vi intar i den aktuella kommunikationen. Det handlar såväl som att tala som att lyssna och att skriva och läsa, där både framställandet av ett budskap och förståelsen av detta är av högsta vikt (a.a.). Engquist (1994) instämmer i detta och poängterar vikten av interaktion, liksom lyhörddhet och effektivitet för att få en god kommunikation.

Dimpleby och Burton (1999) är av åsikten att kommunikation måste ske mellan personer och ha såväl sändare som mottagare för att ha ett syfte. Detta kan se ut på många sätt och kan till exempel handla om att kommunicera för att samarbeta likväl som för att upprätta och därefter upprätthålla en relation.

På ett mer omfattande plan måste kommunikation också finnas i ett fungerande samhälle. Människor såväl som organisationer utbyter information och använder sig av olika kommunikationsmedel för att förstå världen omkring sig och kunna uppfatta både det personliga och det världsliga. På det personliga planet handlar det också om behovet att uttrycka sig för andra och att få utrymme för fantasi och kreativitet med hjälp av olika uttrycksformer (a.a.).

Förmågan att kommunicera är något som lärs in av människor och som till stor del påverkas av uppväxtmiljön (a.a.). Vi lär oss både *hur* man kommunicerar och framför allt *att* kommunicera, vilket sker naturligt i samspelet med andra. Olika kommunikativa färdigheter, såsom att tala, läsa och skriva lärs in av människorna i den närmsta kretsen, exempelvis föräldrar, vänner och skola. Därför är det essentiellt att pedagoger innehar kunskap om kommunikation och kan förmedla budskap till elever som leder till ökade förmågor och färdigheter. Kommunikation sker på deltagarens villkor vilket innebär att hänsyn skall tas till dennes situation och samtalet bör läggas på adekvat nivå (a.a.).

Att kommunicera kan vara komplicerat och risken för missuppfattningar är stor. Hougaard (2004) nämner Watzlawicks tre grundläggande förutsättningar för kommunikation, som är:

- Det går inte att låta bli att kommunicera. Även om avsikten ej är att förmedla något med varken kroppen eller rösten, eller om inget sägs, uttrycks ändå känslor och attityder.
- All kommunikation består av kommunikation och metakommunikation. Sättet som man kommunicerar på har betydelse.
- Mottagaren av det budskap som skickas behöver inte tolka det som avsändaren gör. Risken för missförstånd finns alltid då det som faktiskt blir sagt inte alltid stämmer överens med budskapets egentliga avsikt.

Med kommunikation som redskap är syftet att uppfylla vissa behov, som Engquist (1994) nämner då han sammanfattar Pearces tankar om vilka behov som tillfredsställs då kommunikation används:

- Få kunskap.

- Förstå sig själv.
- Bli bekräftad, känna tillhörighet och närhet.
- Utvecklas och kunna förverkliga sig själv.

Det går inte att förstå relationer om man inte undersöker hur kommunikationen sker mellan människor och vice versa (a.a.).

2.1.1 Vikten av kroppsspråket och rösten

Vikten av orden som sägs i det kommunikativa budskapet är inte det viktigaste, hävdar Juhlin (2005). Istället spelar kroppsspråket störst roll och upptar sextio procent, följt av rösten. Dessa två komponenter utgör tillsammans nittio procent medan orden bara har tio procents betydelse. Siffrorna visar hur viktig presentationen är och att kunna framföra budskapet på ett så tydligt sätt som möjligt. Vid dubbla budskap är det alltid det kroppsliga som väger tyngst, menar Backlund (1997). Kroppsspråket kan användas på ett såväl medvetet som omedvetet plan. När sändaren är omedveten om kroppsspråket denne använder, är det enklare för mottagaren att utläsa de inre signalerna som skickas ut.

Nivån på responsen ligger på samma nivå som sändarens engagemang och det går inte att få tillbaka mer än vad som ges i form av entusiasm, intresse och sympati, menar Juhlin (2005). Den personliga inställningen till budskapet som skall förmedlas blir tydlig beroende på kroppsspråket och rösten som används. Backlund (1997) anser att kroppsspråket uttrycker det som inte ryms i ord, framför allt känslor, attityder och sändarens personlighet. De kroppsliga signalerna förstärker orden och ger dem dess rätta innebörd.

Kroppsspråket och rösten hör också samman med människors individuella personlighet, vilket Juhlin (2005) konstaterar. Att ändra på dessa beståndsdelar innebär en beteendeförändring hos personen, vilket är en process som tar lång tid eftersom det handlar om viktiga element i personligheten.

2.1.2 Kommunikationens betydelse för barnets lärande

Ett barn skapar mening och förståelse genom samspel med andra barn och vuxna, anser Pramling, Klerfelt och Williams (1995). Utifrån ett holistiskt perspektiv måste barnets lärande relateras till de erfarenheter det har med sig. Pedagogens kompetens och förmåga att möta varje barn där det befinner sig är således avgörande för vad barnet lär sig och hur det

utvecklas. Detta argument stärks av Säljö (2005), som poängterar hur betydelsefullt det är att språket situationsanpassas så att mottagaren förstår budskapet och att det läggs på rätt nivå.

Pramling m.fl. (1995) skriver om en intervjustudie från 1992 bestående av femtiotre barn som gått en termin i första klass, där det framkommer att eleverna upplever att det finns många krav i skolan jämfört med i förskolan. Som ett exempel kan nämnas att de måste räcka upp handen. Fröken säger åt dem vad de skall göra och de skall göra som hon säger. Ett barn nämner i intervjun att man skall vara tyst eftersom fröken måste prata och annars förstår man inte.

Utifrån en observationsstudie diskuterar Pramling m.fl. två fallstudier där det framkommer att när pedagogen tar tillvara på barnens erfarenheter från förskolan och får dem att känna sig kompetenta behöver de inte anstränga sig till nya inlärningssätt i skolan. Om det däremot är tvärtom så att barnen känner att de måste arbeta enligt pedagogens sätt läggs energin på detta istället.

Pramling m.fl. nämner Bronfenbrenner som anser att en institutionell miljö i skolan kan vara skadlig om det inte finns många tillfällen för interaktion och om det finns få rörelsemöjligheter samt föremål att använda sig av. Miljön omkring barnet är av god karaktär om barnet får möjlighet till att engagera sig i återkommande komplexa situationer samt få uppleva ömsesidiga interaktionsmönster och nära parrelationer. Pedagogens engagemang i interaktionen med barnet är avgörande för om barnet skall bli stimulerat i sin utveckling av intellektuell kompetens. Frågor, instruktioner, svar, beröm och tröst är enligt Bronfenbrenner viktiga komponenter för barnets förmåga att bemästra såväl aktiviteter som kräver samarbete som enskilda uppgifter. Detta ställs i kontrast mot Juul och Jensen (2003), som nämner Sommers forskning för att beskriva hur barn klarar sig och överlever trots svåra förhållanden och bristfälliga relationer. Detta synsätt kan även kopplas till pedagogiken i den meningen att de allra flesta metoder kan fungera om de tillämpas i isolerade pedagogiska miljöer utan större insyn. Så länge detta görs med övertygelse är det inte av vikt vad metoderna baseras på och vilket arbetssätt som används. Detta gör att verksamma pedagoger måste fundera över varför den individuella praktiken ser ut som den gör och vad den kan få för konsekvenser.

2.1.3 Bekräftande kommunikation

Ordet bekräftelse definieras av Juul och Jensen (2003) som en samtalsform som grundas på den vuxnes förmåga att ha ett öppet, sensitivt och inkluderande förhållningssätt till barnet och dess självförståelse och verklighet. För att skapa en jämbördig relation är det upp till den vuxne att tydligt visa för barnet att dennes verklighetsuppfattning är likvärdig med den vuxnes för att på så sätt upprätta en relation där barnet känner sig lika viktigt. Säljö (2005) stödjer detta förhållningssätt och menar att elevens behov skall stå i centrum i samspelet med den vuxne.

Enligt Juul och Jensen (2003) innefattar begreppet sensitivitet den vuxnes förmåga att på ett nyfiket och empatiskt sätt visa intresse för barnets självupplevelse, vilket i sin tur kan bilda grunden för förståelse för den andra parten. I det inkluderande förhållningssättet ingår det för den vuxne att ha en vilja att ta tillvara på barnets uttryck och upplevelser i relationen samt att hålla dessa på en likvärdig nivå. Barnets självkänsla stärks också då den vuxne erbjuder sin hjälp genom att hitta ett uttryck som beskriver det barnet upplevt. Vikten av interaktion tas även upp av Engquist (1994) som anser det vara en av grunderna i den kommunikativa relationen.

I grund och botten är bekräftelse något som kommer inifrån, vilket framkommer i en artikel av Bae som nämns i Juul och Jensen (2003). Bekräftelse är inte en kommunikationsteknik utan ett förhållningssätt där såväl känslor som intellekt ingår. För att tillsammans kunna utveckla barnets självkänsla och ansvarstagande krävs bekräftelse och erkännande från den vuxne.

Ett barn samlar ständigt nya intryck genom både vardagliga och speciella upplevelser. Dessa intryck frambringar känslor som barnet har svårt att sätta ord på och därför uttrycks känslan oartikulerat. Samhället och kulturen bestämmer vilka intryck som får uttryckas och vilket som är rätt respektive fel. I och med detta blir det i slutändan språket som vuxna använder som avgör vilka ord som går bra att använda och vilka som skall undvikas. För pedagoger är detta av stor betydelse då kommunikationen som sker bör avstå från att vara värderande och istället ligga på en mer bekräftande nivå för att stärka barnets självkänsla. Den bekräftande kommunikationen spelar också stor roll för barnets utveckling av social kompetens, då bemötandet och behandlingen från andra i skolmiljön betyder mycket för hur barnet själv kommer att behandla de som finns omkring honom eller henne (a.a.).

I förskolan och skolan skall barn enligt Pramling m.fl. (1995) ges förutsättningar för att förstå handlingar och upplevelser som kan bidra till dess erfarenhetsvärld. Pedagogens roll är att lära barnen bli kunskapssökande individer för att förstå sin omvärld och att skapa motivation. Den mest betydelsefulla grunden för att lära sig lära och utveckla kompetenser läggs under de tidigaste åren i barns liv.

2.1.4 Värderande kommunikation

Värderande kommunikation tar mer plats i skolan än i förskolan, vilket historiskt sätt inte är konstigt, menar Juul och Jensen (2003). Fokus i skolan har länge legat på innehåll i form av timplaner och ämneskunskap där elever blivit bedömda utifrån formella betyg och omdömen, där det viktiga handlar om att göra rätt och inte fel. Denna syn på lärande och undervisning har i sin tur lett till en skev människosyn då elevers kunskaper inom ett visst ämne jämförts med hur de är som personer, nämligen att de *är* rätt eller fel. Problemet med detta är att de ämnesbedömningar som görs enbart utgör en del av själva personen men att identiteten skapas just utifrån dessa. Konsekvensen av detta blir att relationen försämras då mötet som sker får helt fel grunder.

Fokus läggs också till stor del på de pedagogiska målen och vad som krävs för att uppnå dessa. Tanken bakom detta är bra men att det kan få till följd att kontakten mellan den vuxne och barnet domineras av det målinriktade. Risken finns då att barnets självkänsla inte utvecklas i positiv riktning och att den istället stannar på samma nivå eller minskar. Den negativa självbilden kan också påverkas av att barnet inte kan skilja på den feedback som ges av den vuxne. Den värderande kommunikationen tas som ett omdöme för hur barnet är som person och inte för dess prestationer eller handlingar vilket kan leda till att självbilden förändras radikalt och självkänslan försämras (a.a.). Detta kan jämföras med Pearce som i Engquist (1994) nämner behoven som tillfredställs i en kommunikation (att få kunskap, förstå sig själv, bli bekräftad och känna närhet och tillhörighet, samt att utvecklas och kunna förverkliga sig själv). Är kommunikationen värderande finns inte något utrymme att uppfylla dessa.

2.2 Relationskompetens

Relationskompetens beskrivs av Juul och Jensen (2003) som ett grundläggande verktyg för att uppnå och genomföra de centrala värderingar som ryms i en professionell relation mellan den

vuxne och barnet. Dessa skall också stämma överens med de övergripande pedagogiska målen som finns i verksamheten.

Begreppet relationskompetens bör enbart användas då det gäller relationer där den ena parten är professionell och den andra inte är det. Just på grund av detta används ordet ofta i pedagogiska sammanhang där den vuxne (pedagogen) och barnet (eleven) har två helt skilda roller i relationen (a.a.). Ny forskning har däremot visat att redan det nyfödda barnet innehar medfödda kompetenser, vilka är:

- Barn föds sociala
- Barns reaktioner är alltid meningsfulla
- Barn kan ta personligt ansvar

Sammanfattningsvis handlar dessa punkter om barns förmåga i kommunikativa situationer; hur barnet redan i tidig ålder kan läsa av den vuxnes stämning och signaler och reagera på dessa på ett relationellt meningsfullt sätt, barnets förmåga att upprätta interpersonella relationer, samt att kunna ta personligt ansvar inom vissa områden vilket är en kompetens som ofta utvecklas fort under förskoleåldern. Just förmågan hos barn att kunna tolka den vuxnes signaler är viktig att ha kännedom om som pedagog så att dubbla budskap inte skickas ut (a.a.). Juhlin (2005) betonar också vikten av att vara konsekvent i kommunikationen för att undvika misstolkningar. Dessa nya forskningsresultat står i stark kontrast till tidigare forskning, menar Juul och Jensen (2003), då det varit upp till den pedagogiska verksamheten att göra barn sociala och empatiska, eftersom det antagits att dessa kunskaper saknats hos det unga barnet.

En huvudsaklig värdering i en väl fungerande vuxen-barnrelation är förmågan att kunna se barn, vilken i sig beror på hur förhållandet ser ut. Den vuxne skall naturligtvis ha en egen vilja att se, vilket i sin tur kan gestalta sig på olika sätt beroende på den vuxnes egna upplevelser av att ha blivit eller inte blivit sedd. Den vuxnes sammanlagda erfarenheter med barn och den människosyn som formats utifrån dessa spelar också en viktig roll. Tolkningen av det man faktiskt ser beror mycket på den människosyn som råder, vare sig den är negativ eller positiv (a.a.).

Det är viktigt att skilja på att bli sedd i innebörden att bli iakttagen och att bli sedd som den man är som person. Det handlar om att se förbi det omedelbart uppenbara samt att gå på djupet för att hela tiden uppfatta barnet med föränderliga nyanser. Det mest värdefulla i förmågan att se den enskilda eleven är att öka dennes självkänsla såväl som ansvarstagandet. Kontakten som skapas i relationen mellan den vuxne och barnet blir också verkligare och mer konkret (a.a.). Det gäller att se elevens förutsättningar och kompetenser och utifrån dessa skapa en lärandesituation som såväl utgår ifrån eleven som gynnar dess självkänsla, vilket tas upp av Maltén (1995).

En annan viktig aspekt av relationskompetens är det ledarskap som den professionella parten använder sig av. Juul och Jensen (2003) benämner ledarskapet som att kunna planera och genomföra undervisningen mot de angivna målen utan att kränka elevens integritet. Detta är betydelsefullt då det skapar en trygg miljö för eleverna samtidigt som det ger dem en vuxen förebild att identifiera sig med. Den vuxne har även ett stort ansvar att upprätthålla relationen med barnet och se till att mötet är kvalitativt. Detta tar även Nyberg (2002) upp och menar att som förebild är det upp till pedagogen att verka för att kontakten till barnen bibehålls, exempelvis genom att säga ”god morgon” till varje elev. Om denna uppmärksamhet inte ges regelbundet sänds negativa signaler ut som elever kan tolka som att pedagogen inte bryr sig om dem. När detta ansvarstagande däremot fungerar leder det såväl till att den vuxnes personliga auktoritet utvecklas som till att förebygga kränkningar för båda inblandade parter.

En slutlig kompetens som Juul och Jensen (2003) förklarar är att som pedagog alltid utgå från att den pedagogiska verksamheten är som livet i stort. Istället för att skapa en egen verklighet i klassrumsmiljön är det av större relevans att låta skolan efterlikna livet och den verklighet som barn möter jämt och ständigt. Detta synsätt är i enighet med Dewey (2004) som är av uppfattningen att skolan bör byggas upp som en avbild av det samhälle som barn har framför sig och kommer att vara del av även efter skoltiden.

2.2.1 Den vuxnes roll i samspelet med barnet

För att som vuxen upprätta goda relationer med sina elever där man utgår från varje enskild individ måste tiden tas att skapa en kontakt med var och en. Genom interaktionen med den vuxne utvecklar barnet förmågan att vara lyhörd och delaktig i ett samtal, enligt Massey (2004). Juul och Jensen (2003) menar att vissa barn snabbt anpassar sig till miljön och förstår att de blir väl omhändertagna, medan andra med dåliga erfarenheter har ett behov av att flera

gångar bli försäkrade om att de skall bli behandlade väl innan de kan slappna av. För att upprätta förtroendefulla relationer finns det många pedagogiska metoder som med fördel kan användas så länge som den vuxne, i det här fallet pedagogen, visar ett intresse för barnen och inte bara engagerar sig för kontaktens skull. Massey (2004) menar att engagemanget bör sträcka sig utanför klassrummet och nämner som exempel hur tiden i matsalen tillsammans med elever är ett ypperligt tillfälle att skapa en relation där även fritidsintressen och andra ämnen kan diskuteras. Juul och Jensen (2003) är av uppfattningen att de gånger som kontakten misslyckas handlar det nästan uteslutande om den vuxnes roll och det faktum att han eller hon inte besitter tillräcklig kunskap i de egenskaper som krävs och som utgör relationskompetensen.

2.2.2 Interpersonella relationer

När barn och vuxna samspelar ligger ansvaret hos den vuxne att se till att samtalet blir kvalitativt och således är det den vuxne som tar konsekvenserna av samtalet, anser Juul och Jensen (2003). Om ett barn direkt eller indirekt tar på sig ansvaret för relationen med den vuxne leder det till att denna blir bristfällig. Detta händer när de vuxna inte förmår att ta sitt ledarskap samt när de är defensiva mot barnen eller mot varandra. Om ett barn eller en pedagog känner sig hotad av den andra parten är det inte nödvändigtvis det som är sanningen om personerna utan det är så upplevelsen gestaltas (a.a.). Det ledarskap som är att rekommendera är enligt Maltén (1995) den demokratiska stilen där en humanistisk människosyn råder och där eleven är aktiv och delaktig i processen.

Barn och vuxna behöver enligt Juul och Jensen (2003) bli sedda, hörda och tagna på allvar i betydelsefulla relationer för att trivas i dessa. Givetvis påverkar barnets beteende de interpersonella processerna men det är ändå den vuxnes ansvar i slutändan. Barn är med andra ord medskapare till relationen men kan inte göras ansvariga för den.

Juul och Jensen (2003) nämner Slöks tankar om det intellektuellt jämbördiga samtalet. Likvärdheten och den ömsesidiga respekten är en förutsättning för bådas upplevelse av verkligheten i ett samtal. I interpersonella relationer är det av vikt att kvaliteterna skapas i och av relationen samt att de ständigt omskapas.

Alla interpersonella processer innehåller tre skeenden i varierande omfattning:

- En symtomskapande process. Ett destruktivt eller självdestruktivt beteende utvecklas i en ny relation oberoende av andra relationer.
- En symptomvidmakthållande process. Det destruktiva eller självdestruktiva beteende som personen hade före den aktuella relationen varken ökar eller minskar.
- En symtomläkande process. Det destruktiva eller självdestruktiva beteendet som personen hade förut upphör både i den aktuella relationen samt i andra relationer.

Till viss del är alla potentiellt våldsamma, socialt hänsynsfulla, egocentriska, samarbetsvilliga, öppna och slutna, stabila och flexibla. Alla reagerar starkt på kvaliteten i olika relationer. Dock kan den aktuella processen inte ses som en orsak till detta. Alltså är kvaliteten i den interpersonella processen så pass viktig att den processansvarige har stort ansvar. En viktig del av detta ansvar handlar om den språkliga nivån (a.a.). Massey (2004) är av uppfattningen att pedagoger bemöter barn på en alltför låg nivå och inte utmanar dem vidare. Det gäller att hitta en balans där barnet utvecklas samtidigt som det känner sig tryggt i relationen med den vuxne.

Den personliga kvaliteten i samspelet är avgörande för en relation, enligt Juul och Jensen (2003). Särskilt barn upp till tolv års ålder kan uppleva interaktion med vuxna på samma sätt som de upplever relationer. Eftersom barn har en viss öppenhet, beroende och en hierarkisk ställning påverkas de även av de samspel där den vuxnes engagemang brister.

2.2.3 Det sociokulturella perspektivet

Barns samspel med omgivningen är av stor vikt för dess lärande, menar Säljö (2005). Relationen mellan den vuxne och barnet skall präglas av en förståelse av barnets tankar och med hänsyn till dess erfarenheter. Samspel är den huvudsakliga komponenten för lärande men att det även sträcker sig utanför klassrummet och kan appliceras på interpersonella relationer då båda parter stärks av ett väl fungerande samspel (a.a.). Detta är i enighet med Juul och Jensen (2003) som också anser att kommunikation mellan den vuxne och barnet skall utformas utifrån barnets erfarenheter och syn på omvärlden.

Säljö (2005) nämner också den kände filosofen Vygotsky som ansåg att barns utveckling främjas bäst i miljöer där relationen med den vuxne genomsyras av delaktighet och samförståelse. Det är också upp till den vuxne att vara stöttande för barnet och erbjuda den hjälp som behövs för att barnet skall komma vidare i sin utveckling. Detta benämns enligt

Vygotsky som ZPD (zone of proximal development), vilket också stämmer överens med Juul och Jensen (2003) som anser att den vuxnes inflytande är avgörande för barnets fortsatta utveckling.

I det sociokulturella perspektivet är språket det viktigaste kulturella redskapet, vilket Säljö (2005) belyser. En god kommunikation är grunden för en fungerande relation där språket skapar förståelse och mening mellan människor. Särskilt i en vuxen-barnrelation är detta viktigt då den vuxne har ett ansvar gentemot barnet och skall få samspelet att fungera.

2.2.4 Lärares yrkesetiska principer

Vid en föreläsning på högskolan i Kristianstad 080910 belyste Jesper Svensson de yrkesetiska principerna som pedagoger grundar sitt arbete på. Vissa av punkterna som diskuterades står i enighet med Juul och Jensen (2003) och poängterar vikten av att som vuxen upprätthålla förtroendefulla relationer med barnet, såväl som att vara till hjälp för dess personliga utveckling och ansvarstagande.

En grundförutsättning för en god pedagogisk miljö är att sätta eleven i centrum och värna om dess integritet vilket också står i de yrkesetiska principerna. Kommunikationen mellan pedagog och elev skall ske utifrån elevens erfarenheter och tankar (a.a.).

2.3 Styrdokument

Vuxna skall fungera som förebilder för barn med tanke på det demokratiska samhälle vi lever i, där respekt och förståelse präglar individen, enligt Läroplanen för förskolan Lpfö 98. Skolans uppgift är därför att ge barnen de redskap som sedan används i interaktion med andra människor.

Såväl Lpfö 98 som Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94 belyser vikten av ett demokratiskt förhållningssätt i skolan för att stärka barns ansvarstagande och kunna delta aktivt i samhället. Detta stämmer överens med Baes tankar som tas upp i Juul och Jensen (2003), där barns personliga ansvar stimuleras utifrån den vuxnes agerande.

Ett mål för eleverna att sträva mot enligt Lpo 94 är att kunna reflektera över sina erfarenheter. Den vuxnes roll är att vara ett stöd i processen samt att lyfta upp barnets tankar och omsätta dem i ord, vilket även tas upp av Juul och Jensen (2003).

2.4 Sammanfattande kommentar

Kommunikation är ett vitt begrepp och inom det ryms mycket. Uppsatsen fokuserar på möten där det finns såväl sändare som mottagare. I ett kommunikativt budskap är det viktigt att vara tydlig då risken för misstolkningar är stor. Denna aspekt är betydelsefull i den pedagogiska verksamheten då pedagoger måste vara konsekventa i sitt budskap till elever. I vuxen-barnrelationen är det avgörande att pedagogen möter barnet där det befinner sig och utgår från dess erfarenheter för att på så sätt skapa en förtroendefull relation och främja barnets lärande. Detta är något som tas upp i den bekräftande kommunikationen där den vuxne ansvarar för att mötet skall präglas av en förståelse från båda parter. I den interpersonella relationen mellan pedagog och elev är det upp till den vuxne att upprätthålla kontakten som den professionella och ansvarstagande parten. Denna aspekt är även grundläggande inom begreppet relationskompetens som fungerar som ett verktyg att använda för att uppnå och tillämpa de värderingar som inkluderas i relationen. En ömsesidig respekt mellan den vuxne och barnet är en förutsättning för en fungerande interaktion.

Kroppsspråkets betydelse upptar sextio procent av det kommunikativa budskapet och är således den största delen i mötet mellan människor. Presentationen av ord betyder mer än orden i sig och därför är det viktigt att vara konsekvent i sitt agerande.

2.5 Problemprecisering

Med bakgrund av teorier problematiseras arbetets syfte genom följande frågeställningar:

- Vad har kommunikationen för betydelse i bemötandet från pedagog till elev?
- Vad kan pedagoger bidra med i den interpersonella relationen och vad anser pedagoger att elever kan bidra med?
- Hur stor del spelar kroppsspråket i kommunikationen?
- Vad är signifikativt för ett bra respektive dåligt möte, och hur anser pedagoger att ett sämre möte kan förbättras?

3 Metod

I detta kapitel beskrivs först valet av metod för den empiriska undersökningen och syftet med denna. Sedan tas de etiska aspekterna upp och vad som gjorts för att tillämpa dessa. Urvalet för studien redovisas därefter och motiveras. Genomförandet av undersökningen beskrivs sedan, följt av analysens arbetsgång. Slutligen diskuteras metodens för- och nackdelar och vad som kunde ha gjorts annorlunda.

3.1 Val av metod

Undersökningen bestod av kvalitativa intervjuer, som utfördes på två olika skolor för att ge en större bredd och mer information i arbetet. Intervjupersonerna är delaktiga i arbetslag som består av förskollärare, lärare och fritidspedagog, vilket innebär olika infallsvinklar utifrån olika befattningar inom läraryrket. De kvalitativa intervjuerna genomfördes enskilt eftersom intervjupersonerna inte skulle kunna bli påverkade av varandra.

Litteraturgenomgången bearbetades först och låg sedan som grund för att få tydliga kopplingar mellan teori och empiri. Intervjufrågorna baserades på uppsatsens teoridel för att integrera och få en röd tråd genom hela arbetet.

3.1.1 Kvalitativ intervju

Bryman (2002) tar upp skillnaderna mellan kvantitativ och kvalitativ forskning där en kvalitativ studie är betydligt mindre strukturerad. Frågorna i en sådan intervju möjliggör svar som kan utvecklas, samtidigt som eventuella följdfrågor kan diskuteras. I en kvantitativ undersökning ligger fokus istället på att få så exakta svar som möjligt och är som företeelse således mer strukturerad. Enligt Patel och Davidsson (2003) har kvalitativa intervjuer låg standardisering vilket innebär att frågorna som intervjupersonen får inbjuder till personliga svar.

Noggranna anteckningar fördes under intervjun som dokumenterade svaren som gavs. Såväl Bryman (2002) som Patel och Davidsson (2003) poängterar problemen som kan uppstå när intervjuer spelas in med bandspelare. Att transkribera en timmes intervju kan ta upp till sex timmar och resultaten av den kan visa sig vara otillräckliga då det alltid finns en risk att intervjupersonen blir hämmad av inspelningen vilket också kan färga dennes svar. Poängen

med en kvalitativ intervju är att ge upphov till spontana och ingående svar vilket kan begränsas då intervjun spelas in. För information om intervjufrågorna, se bilaga 1.

3.2 Etiska aspekter

Patel och Davidsson (2003) betonar att deltagarna i en empirisk undersökning skall vara anonyma samt att deras integritet inte skall kränkas. Med detta i åtanke informerades intervjupersonerna i förväg att deras namn och yrkesplats ej skulle offentliggöras och att resultaten av intervjuerna inte kan återkopplas till den enskilda personens svar och åsikter. Detta är också i enighet med Vetenskapsrådet (2002) och kravet på konfidentialitet som innebär att personuppgifter inte utlämnas till obehöriga.

Intervjufrågorna utformades på ett sådant sätt att fokus låg på lärarrollen och inte på de individuella intervjupersonerna. På så sätt blev svaren relevanta för undersökningens syfte samtidigt som deltagarna inte kände sig kränkta och utpekade.

3.3 Urval

Undersökningen ägde rum på två skolor på landsbygden i Skåne, där samtliga intervjuade var involverade i förskoleklasser. På varje skola intervjuades ett arbetslag bestående av förskollärare, grundskollärare och fritidspedagog. Detta strategiska urval gjordes för att få olika synvinklar utifrån de olika befattningarna. Totalt deltog sju personer i studien, fyra på ena skolan och tre på den andra. Intervjupersonerna valdes med tanke på att ingen av oss har någon anknytning till dem och att färgade svar skulle undvikas.

Här följer en kort presentation av intervjupersonerna, där namnen är fingerade:

- Emma är 63 år och har arbetat som fritidspedagog i 26 år.
- Amanda är 53 år och har arbetat som förskollärare i snart 32 år.
- Sara ville inte uppge sin ålder. Hon har arbetat som grundskollärare i 36 år.
- Torbjörn är 35 år och har arbetat som fritidspedagog i 13 år.
- Irma är 35 år och har arbetat som grundskollärare i 13 år.
- Karin är 50 år och har arbetat som förskollärare i 16 år.
- Isak är 44 år och har arbetat som fritidspedagog i 22 år.

3.4 Genomförande

Inledningsvis kontaktades flera skolor för att hitta intresserade pedagoger att intervjua. Efter rektors godkännande togs kontakt med pedagoger och lämplig tid och plats bestämdes. Innan intervjutillfället gjordes en pilotstudie för att få reda på frågornas validitet och tydlighet där det visade sig att vissa frågor inte var relevanta och att andra behövde omformuleras. Efter att korrigeringar gjorts blev frågorna mer koncentrerade kring ämnet och mer lättförståeliga.

Därefter utfördes intervjuerna som i samråd med deltagande pedagoger tidsbestämde till trettio minuter. Då ingen inspelning ägde rum delades ansvarsområdena upp så att en av oss transkriberade på dator medan den andra ställde frågor. På grund av detta skedde ingen exakt återgivning av svaren, men det viktiga som sades skrevs ner och sammanfattades.

3.5 Analys av intervjuer

Efter insamlandet av material lästes detta genom noggrant för att hitta likheter och skillnader mellan de olika svaren som gavs. Fokus låg på pedagogens förhållningssätt gentemot eleven vilket gav en tydlig bild av bemötande och hur viktigt det är i pedagogers vardag.

3.6 Metoddiskussion

Vid enstaka tillfällen märktes det att vissa frågor var oprecisa och kunde ha formulerats tydligare för att undvika missförstånd. Antalet frågor och tiden som förfogades över kändes adekvata för undersökningen. Möjlighet till följdfrågor gavs och intervjupersonerna kunde utveckla sina svar i dialog med intervjuaren. Uppsatsens huvudsakliga frågeställningar togs upp och svaren som gavs på dessa gick tydligt att anknyta till teoridelen.

Under intervjuernas gång var stress ett genomgående konstaterande vad gäller ett dåligt bemötande till elever. Denna punkt kunde ha belysts i litteraturgenomgången för att tydliggöra denna aspekt. För att ytterligare gå in på ämnet hade studien kunnat genomföras på större skolor i städer och sedan jämförts med de resultat som gavs från skolor på landsbygden, vilket hade ökat intervjusvarens validitet. För att få en större bredd på undersökningen kunde observationer i elevgrupperna ha gjorts vilka därefter hade jämförts med pedagogernas intervjusvar då tanke på detta sätt ställts mot handling.

Om bandspelare använts för att dokumentera svaren hade informationen som samlats in varit fylligare och mer exakt, men syftet med intervjuerna nåddes likväl då svaren som gavs bedömdes som relevanta för studien.

4 Resultat och analys

Resultatredovisningen presenteras i olika stycken utifrån frågorna som ställdes. Viktiga synpunkter lyfts fram och åsikter från var och en av intervjupersonerna redovisas. De intervjuade benämns med fingerade namn för att göra texten greppbar.

4.1 Kommunikationsbegreppet

Emma, Sara och Karin anser att kommunikation är ett möte mellan människor, vilket Dimbleby och Burton (1999) tar upp och förklarar som en process där såväl sändare som mottagare ingår. Karin tillägger att det också innefattar förståelse mellan människor samt hur vi kan kommunicera. Säljö (2005) belyser denna aspekt och poängterar vikten av samspelet människor emellan där en förståelse för budskapet är grundläggande. Dimbleby och Burton (1999) nämner också vikten av att kunna förstå budskapet som förmedlas mellan människor. Amanda och Torbjörn definierar kommunikation som ett samtal där man såväl talar som lyssnar, vilket stämmer överens med vad Dimbleby och Burton (1999) lyfter fram i definitionen av begreppet. Engquist (1994) tar också upp vikten av interaktion och lyhördhet för att nå en fungerande kommunikation.

Irma tycker att kommunikation är viktigt i läraryrket, vilket är en ståndpunkt som delas av såväl Dimbleby och Burton (1999) som Pramling m.fl. (1995). För att ett barn skall kunna utvecklas krävs en god kommunikation där pedagogen kontinuerligt utmanar eleverna och främjar deras lärande. Isak nämner att kommunikation är A och O och kan både vara positiv och negativ. En negativ kommunikation behöver inte vara dålig då det ibland krävs att människor rensar luften och diskuterar problem av olika slag. Han påpekar också att kommunikation handlar dels om det verbala och dels det kroppsliga vid levererandet av ett budskap. Detta är i enighet med Dimbleby och Burton (1999) som anser att framställandet är av högsta vikt i kommunikationen.

4.2 Bra bemötande från pedagog till elev

Emma anser att grunden för ett bra bemötande är att vara väl förberedd och att känna trygghet i sig själv. Genom att vara glad och positiv i samspelet med elever blir också bemötandet ett gott sådant. Budskapet måste vara tydligt för att det skall nå fram till elever, vilket Säljö (2005) tar upp och konstaterar att den vuxnes ansvar i relationen till barnet bland annat handlar om att situationsanpassa språket och tydliggöra budskapet.

Amanda är av uppfattningen att ett bra bemötande handlar om att bli sedd och att ögonkontakt är viktigt för att visa att man bryr sig. Varje morgon hälsar Amanda på eleverna och tilltalar dem med namn, för att de skall få en bra start på dagen och känna sig sedda. Juul och Jensen (2003) nämner också detta och påpekar vikten av att ses som den man är som person, vilket kan leda till en ökad självkänsla och ansvarstagande hos eleven. I synnerhet som pedagog är det betydelsefullt att se elever med föränderliga nyanser. Amanda anser också att det under raster är ett gott bemötande av vikt då det är ett bra tillfälle för pedagogen att skapa en relation till eleverna.

”Gott bemötande främjar lärandet.” – Amanda

För Sara handlar ett bra bemötande om att vara lyhörd för elevers dagliga situationer och att lyssna på dem. Bemötandet är viktigt i alla situationer under dagen, från morgon till eftermiddag. Ett bra bemötande sker när elever kommer till henne och kan berätta om såväl positiva som negativa upplevelser.

Torbjörn anser att vuxna skall prata med barn på ett vuxet sätt och behandla dem som människor, inte som barn. Detta synsätt är tänkvärt men samtidigt påpekar såväl Säljö (2005) som Pramling m.fl. (1995) att kommunikationen bör läggas på en för barnet adekvat nivå och att språket anpassas utifrån dess egna erfarenheter. Svordomar skall inte förekomma i kommunikationen med elever, menar Torbjörn och tycker även att det är viktigt med det vardagliga samtalet med elever, där exempelvis deras intressen diskuteras. Massey (2004) lyfter också fram denna aspekt och nämner hur viktig tiden utanför klassrummet är för en god relation mellan pedagog och elev. Torbjörn menar vidare att eleverna skall känna att de kan komma till honom när de behöver prata, istället för att han tvingar sig på dem. Vissa barn vill inte prata varje dag och det är okej.

Irma lyfter fram vikten av att ta sig tid till varje elev. Att lyssna på vad de har att säga och utgå ifrån där de befinner sig, vilket Pramling m.fl. (1995) understryker. Det handlar inte bara om eleverna i den ”egna” klassen, utan också om andra barn på skolan. Genom att ha en relation till så många som möjligt, visar man som pedagog att man bryr sig och visar intresse.

Karin poängterar vikten av att vara lyhörd och lyssna på vad eleverna säger. För att få ett bra bemötande skall barnen bli tagna på allvar, vilket också Juul och Jensen (2003) nämner som

en viktig beståndsdel för en betydelsefull relation. Vid morgonsamlingar sker enligt Karin ofta ett gott bemötande då elever pratar och berättar.

Karin anser att det vid tillfällen då klassen delas i mindre grupper också finns möjlighet att prata lite extra med var och en, medan det i helklass ibland känns mer som envägskommunikation från pedagogen till eleverna. Detta konstaterande stämmer överens med intervjustudien som nämns i Pramling m.fl. (1995) där det framkommer att eleverna uppfattar skolan som kravfylld. Till exempel nämns att eleverna skall vara tysta när fröken pratar och att de skall lyda frökens instruktioner.

”Varje dag är en ny dag och en ny möjlighet” – Isak

Isak är av uppfattningen att varje dag bör börja positivt, även om föregående dag slutade på ett sämre sätt. Det är viktigt att se barnen varje dag och att ha ögonkontakt vid samtal med dem. Som pedagog skall man väcka elevers nyfikenhet och lust att gå till skolan varje dag. Att skapa en positiv miljö ökar möjligheten för ett bra bemötande. Isak nämner också vikten av att fånga alla elever i gruppen och att alla skall hänga med. När detta sker kan också undervisningen hela tiden utvecklas ett snäpp högre. Det går inte att bedriva undervisning på ett sätt, pedagogen måste istället använda sig av olika uttryckssätt för att nå ut till så många elever som möjligt. Dumbleby och Burton (1999) menar att elever i skolan skall få utrymme för sin fantasi och kreativitet och att detta bland annat kan uppnås genom olika uttrycksformer.

4.3 Dåligt bemötande och hur detta kan förbättras

Emma anser att bemötandet inte är bra om man är oförberedd, arg eller är på dåligt humör. Samtidigt skall man kunna visa när man blir arg och slå näven i bordet om situationen kräver det. I efterhand kan man ta upp det med eleverna genom att tala om för dem att det inte var så bra gjort att bli så arg men samtidigt är man inte mer än människa. En risk med detta är enligt Juul och Jensen (2003) att vuxen-barnrelationen kan bli bristfällig, då den vuxne inte hanterar ledarskapet på ett bra sätt och blir defensiv mot barnen. I slutändan ligger trots allt ansvaret för relationen hos den vuxne parten.

Enligt Amanda är nonchalant beteende ett dåligt bemötande. Bristen på tid är det huvudsakliga problemet och även om bemötandet aldrig blir elakt till eleven händer det att man säger till denna att tiden inte finns just nu och att det får vänta tills imorgon. Hon

poängterar hur viktigt det är att eleven får den tid som den behöver även om det inte sker i samma stund som uppmärksamheten påkallas.

Sara anser att dåligt bemötande är när man inte har tid att lyssna på elever. Även när eleven ropar en persons namn rakt ut upprepade gånger. En lösning på att inte hinna lyssna på eleverna kan vara att ha färre elever och på så sätt få mer tid till att lyssna på dem. Såväl Dimpleby och Burton (1999) som Engquist (1994) poängterar hur viktigt det är att lyssna på elever i en kommunikation. När tiden för detta inte finns blir således mötet otillfredsställande.

Att undervärdera barns intelligens är enligt Torbjörn ett dåligt bemötande. Om man som vuxen sänker sin språkliga nivå och behandlar eleverna som om de vore efterblivna blir bemötandet därefter. Att vara otrevlig samt att inte bry sig om vad de säger är ytterligare exempel på ett dåligt bemötande. Han nämner en situation där en pojke varit arg efter ett bråk på rasten och betett sig illa. Han pratade med pojken om detta men han var fortfarande arg dagen därpå. Torbjörn frågade pojken om han fortfarande var sur sedan gårdagen och ignorerade sedan honom. Denna situation anser Torbjörn kan förbättras genom att man tar tag i problemet direkt och samtalar om vad som inte känns bra för eleven. Däremot skall man inte ta tag i problemet om man känner att man inte orkar ta tag i det.

Irma anser att bemötandet blir dåligt när pedagogen nonchalerar elever och inte hinner lyssna på dem. Dessa situationer uppkommer oftast vid stress och kan leda till att eleven som har något att berätta inte återkommer vid ett senare tillfälle då den känner att pedagogen ej har tid att lyssna. Då är det upp till pedagogen själv att ta upp det, men ibland är det mycket som händer och då glöms det tyvärr bort. Tiden finns inte alltid där.

Karin är av samma åsikt som Irma i frågan om tidsbrist. Ibland hinner man inte lyssna på elever och då inte heller svara. Hon nämner också en situation där en pojke inte ville delta i en viss aktivitet under en samling. Pedagogen accepterade detta och pojken satte sig under ett bord. Ganska snart visade han intresse för aktiviteten och ville vara med. Detta visade han genom att kasta sig över klasskamrater, i synnerhet en annan pojke som han varit i konflikt med tidigare under dagen. Detta beteende accepterades inte av pedagogen, som således skickade ut pojken ur rummet. Denna situation anser Karin att hon inte kunnat hantera på ett annat sätt, då pojken uppförde sig fel och gick för långt.

Isak nämner liknande aspekter, i synnerhet stressiga situationer och när det är mycket att göra. Bemötandet blir då lidande och eleverna kan uppfatta att pedagogen skiter i dem. Han anser att man kan höja rösten när det är befogat, dock inte för ofta då det kan leda till att eleverna hela tiden testar pedagogens gränser samt att metoden inte har någon effekt. När det blir stökigt i elevgrupper kan pedagogen omgruppera eleverna för att på så sätt få ett bättre klimat i gruppen. Detta kan mottas negativt hos elever men är dock nödvändigt för att de skall lära sig att samarbeta med varandra, inte bara med sina bästa vänner och dem de trivs bäst med.

4.4 Elevers roll i bemötandet

Emma hade svårt att svara på frågan men anser att eleverna skall vara lyhörda samt att de vågar ta upp både positiva och negativa saker. Att eleven känner förtroende för den vuxne är också viktigt, vilket även Juul och Jensen (2003) nämner som en stor del av den interpersonella relationen. Amanda nämner trivselreglerna i skolan som eleverna själva fått vara med och skapa. Dessa regler följs för att på så sätt skapa ett bra bemötande. Dessa regler handlar exempelvis om respekt, hur man skall vara mot varandra samt hur man hanterar ilska om man är arg någon dag. Att eleverna skall lyssna och lära anser Sara är viktigt i kommunikationen. Ett gott bemötande måste vara ömsesidigt, vilket också tas upp av Slök i Juul och Jensen (2003) som menar att en ömsesidig respekt är en förutsättning för båda parter upplevelse.

Torbjörn anser att elever skall vara raka och ärliga. Det värsta han vet är när barn ljuger. Irma anser liksom Sara att eleverna skall lyssna och även att de skall respektera den vuxne. Att eleverna skall våga prata med pedagogen anser Karin är viktigt och att man som vuxen visar att man verkligen vill lyssna. När det gäller konflikter mellan barnen anser Karin att de skall försöka lösa dem själva först och sedan gå till pedagogen om de inte kan lösa problemet. Ofta ser det dock ut så att eleven går till pedagogen först. Isak vill att eleverna skall ha med sig nyfikenhet samt lust i sitt bagage. En sådan positiv inställning kan leda till att eleverna tar kontakt med pedagogen, ställer frågor och visar ett intresse för miljön i skolan.

4.5 Att upprätthålla en långsiktig relation med varje elev

Emma är av uppfattningen att de dagliga samtalen med varje elev är viktiga för att skapa en långsiktig relation, både i skolan och på fritids. Detta tar Juul och Jensen (2003) upp och poängterar att pedagogen skall utgå från varje enskild individ samt att ta sig tid till detta. Det är inte lika lätt att ta kontakt med de elever man bara möter på fritids då det handlar om

mindre tid. Dock anser Juul och Jensen (2003) att den vuxnes ansvar i relationen till barnet är att skapa en kontakt och upprätthålla denna. Emma nämner däremot att man samtidigt har mer regelbunden kontakt med dessa elevernas föräldrar vilket också gynnar den långsiktiga relationen.

Amanda anser att relationen till elever inte slutar när eleverna byter klass och blir äldre. Då den aktuella skolan är liten finns det stora möjligheter för pedagogerna att bibehålla kontakten mer långsiktigt då kontakten med eleverna finns där hela tiden. Det viktiga enligt Amanda är också för eleverna att bli sedda, vilket är i enighet med Juul och Jensen (2003) som nämner detta som en grundläggande värdering i ett fungerande samspel mellan den vuxne och barnet.

För att upprätthålla kontakten anser Sara att man skall fortsätta hälsa och prata med eleverna samt att se dem i olika situationer. Detta inträffar exempelvis vid temadagar med åldersblandade grupper som anordnas några gånger per termin.

Torbjörn påpekar vikten av att samtala med elever om annat än skolan. Deras fritidsintressen skall lyftas fram för att skapa en meningsfull relation som sträcker sig över en lång tidsperiod. Det kan till exempel handla om att prata med elever om musik, tv och liknande fritidssysslor. Juul och Jensen (2003) tar också upp vikten av att visa ett genuint intresse för eleverna och inte endast engagera sig för kontaktens skull.

Irma säger att man måste ta sig tid till varje barn för att få en långsiktig relation med dem. Hon beskriver en metod som går ut på att pedagogen sitter med var och en av eleverna varannan vecka i cirka en kvart för att samtala om deras skolarbete och de sociala kontakterna. Denna information skrivs sedan ner i en planeringsbok. På detta sätt skapas en långsiktig relation med varje elev.

Karin anser att man bör hälsa på eleverna, både de i den egna klassen och även efter de bytt klass. Mötena sker även utanför skolan i olika sammanhang, och där ser hon även till att hälsa på dem trots att vissa inte ger någon respons. Säljö (2005) nämner denna sorts möten utanför klassrummet där samspelet stärks. Karin poängterar att det ofta är elever som hon haft negativ kontakt med i den egna klassen också är dem som hon har bäst kommunikation med många år därefter. Hon påpekar också att det är lätt att missa elever som man haft en lättsammare

kontakt med, då det ofta är dessa elever som ej hälsar eller pratar med henne i ett längre tidsperspektiv.

”Varje dag är ett nytt möte med barn.” – Isak

Att knyta långsiktiga kontakter med elever är enklare på fritids, menar Isak. Miljön har en stor betydelse för relationen och Isak poängterar att fritids har en mer hemlik miljö, vilket leder till att bemötandet ser annorlunda ut där än i skolan som ofta präglas av kala och stela klassrum. I Pramling m.fl. (1995) nämner Bronfenbrenner att en institutionell miljö kan vara skadlig för elever om tillfällena för interaktion och rörelse är fåtaliga. Ett tips Isak nämner för att stärka relationen med eleverna är att skriva brev till dem som de sedan får svara på. En annan grundläggande aspekt i en långsiktig relation är enligt Isak att alltid lyssna på barnen när de har något att säga, vare sig det är positivt, något de irriterar sig på eller är arga över. Man måste möta barn i alla lägen, annars lyssnar de inte på pedagogen. Allt barn säger är viktigt.

4.6 Kroppsspråkets betydelse

Emma menar att kroppsspråket spelar stor roll och enligt henne utgör det åttiofem procent av kommunikationen, vilket hon tycker är överraskande mycket. Juhlin (2005) hävdar däremot att kroppsspråket tillsammans med rösten utgör nittio procent av det kommunikativa budskapet och att kroppsspråket står för sextio av dessa. Emma tycker att man måste visa med kroppen det man uttrycker med ord så att budskapet inte blir missvisande och således tänka på att vara konsekvent.

Kroppsspråket och rösten spelar den största rollen, menar Amanda. Orden som sägs är inte viktiga då elever direkt märker om man inte menar det man säger. Detta stämmer med Juhlin (2005) som konstaterar att orden i budskapet inte spelar störst roll. Amanda säger att barn avläser vuxna hela tiden och uppfattar mer än vad vi själva anar. Detta påstående tas även upp av Juul och Jensen (2003) som belyser att redan i tidig ålder kan ett barn läsa av den vuxnes stämning och signaler som sänds ut. Sara delar uppfattningen att kroppsspråket spelar stor roll och att det lätt går att se på någon om denna är ledsen, glad eller sur.

Torbjörn tycker att man skall inta det han kallar lyssnarposition när någon annan talar. Med detta menar han att man inte skall rita eller göra något annat under tiden man lyssnar, utan tydligt visar var uppmärksamheten ligger. Denna förmåga kan synliggöras genom att arbeta med forumteater där eleverna är delaktiga, vilket Torbjörn brinner för. Elevers delaktighet är en grundsten i det sociokulturella perspektivet på lärande som Säljö (2005) förespråkar. Att

använda rollspel som pedagogisk metod rekommenderar även Irma. Hon anser att arbetet med kroppsspråk och röst blir mer konkret när eleverna själva får delta i processen. Irma menar också att kroppsspråket är viktigt och visar mycket. Hon är själv medveten om sitt kroppsspråk och tonfall när hon förmedlar något och försöker även att göra eleverna uppmärksamma på det.

”Kroppsspråket säger mer än 1000 ord” – Karin

Karin nämner ett exempel på hur lätt det är att avläsa någons kroppsspråk med tanke på om man rör sig på ett stressigt eller lugnt sätt när man närmar sig en elev. Hon tänker inte så mycket på sitt eget kroppsspråk i samma stund som det används, men i efterhand kan hon lägga märke till det och fundera över vad hon förmedlade till eleverna. Karin arbetar med konkreta övningar där olika känslor demonstreras för att synliggöra kroppsspråkets betydelse för eleverna.

”Ett barn har 100 språk men berövas 99” – Isak

Kroppsspråket är viktigare än det talade språket, menar Isak. Det går att utläsa betydligt mer av det kroppsliga än av det talade. Isak tänker inte heller på hur han använder sitt kroppsspråk men menar att eleverna säkerligen lägger märke till det. Vid en konflikt anser Isak att det kan vara nyttigt att lyssna på den ena parten samtidigt som man observerar den andra, då det tydligt syns på personers kroppsspråk när någon ljuger.

4.7 Övriga synpunkter om ämnet

Emma anser att bemötandet till föräldrar och övrig personal också är viktigt och att det inte skall fokuseras enbart till eleverna. En enkät om just detta ämne har nyligen skickats ut till föräldrarna.

Får man inget gott bemötande känns det inte bra inom en, anser Amanda. Även hon nämner kontakten med föräldrar och att hon någon gång under varje vecka pratar med föräldrar till varje barn.

Torbjörn nämner ett tips från sin egen utbildning till fritidspedagog, nämligen att försöka prata med alla barn som vill prata. Varje dag säger han namnet på alla elever i barngruppen för att uppmärksamma dem.

Irma tar också upp vikten av en god relation med föräldrarna. Hon försöker prata med dem morgon och eftermiddag vid avlämnande respektive hämtning av barnen. För att ytterligare stärka kontakten med föräldrarna används såväl kontaktbok som månadsbrev för att hålla dem uppdaterade.

Karin inser att man pratar mycket mer med vissa elever, medan man enbart säger hej till andra. Juul och Jensen (2003) anser dock att man som pedagog skall ta sig tid att skapa kontakt med varje elev där man utgår från varje enskild individ. Viljan hos Karin är dock att prata mer med alla elever, både på morgonen och senare på dagen.

”Kommunikation är allting” – Isak

Isak tar upp hur kommunikationen förändrats och hur den ser ut idag. Via mobiltelefoner och Internets genomslagskraft ser kommunikationen annorlunda ut, där den personliga kontaktens betydelse minskat väsentligt. Budskapet blir svårt att tolka eftersom det inte går att höra den andra personens röstläge. Istället syns bara bokstäver och ord. Isak anser att dagens ungdomar har svårt att möta varann tack vare denna utveckling och vågar knappt prata med varandra i sociala sammanhang. Som avslutande kommentar ställer Isak sig frågan ”Var är vi på väg”?

4.8 Sammanfattande slutsatser

För intervjupersonerna handlar ett bra bemötande om att lyssna på varandra och att inneha förmågan att se personers egenskaper. Att utgå från elevers erfarenheter och den situation de befinner sig i är grunden för en god relation. Enligt de intervjuade är det viktigt att eleverna vågar ta upp såväl positiva som negativa saker. Den dagliga kontakten med elever är också viktig, dels att uppmärksamma varje elev exempelvis genom att hälsa på morgonen, men även att samtala med dem under dagen. Dåliga möten förekommer i viss mån och de flesta anser att dessa kan förbättras genom att bearbeta dem i efterhand. Ett genomgående tema bland intervjupersonernas svar är bristen på tid som leder till stress i arbetet och försämrade kommunikationsmöjligheter.

Samtliga intervjupersoner är överens om vikten av ett tydligt kroppsspråk. Även om de flesta inte är medvetna om hur de använder sig av det, kan de reflektera över det i efterhand. Många av de intervjuade observerar däremot elevers kroppsspråk för att på så sätt få en tydlig bild av hur eleverna uppfattar pedagogens förhållningssätt. Avslutningsvis kommenterar samtliga intervjupersoner betydelsen av föräldrakontakten i skolan och olika metoder för att

upprätthålla en god relation med hemmet nämns. Denna kontakt anses likvärdig med den till elever för att få en helhetssyn.

5 Diskussion

Utgångspunkten för detta kapitel är uppsatsens huvudfrågor som bearbetas i förhållande till teoridelen och empirin. Utifrån detta dras slutsatser och möjliga konsekvenser diskuteras. Övriga intressanta synpunkter utifrån empirin tas också upp och diskuteras. Det ges även utrymme för egna åsikter och tankegångar.

De huvudsakliga frågorna är:

- Vad har kommunikationen för betydelse i bemötandet från pedagog till elev?
- Vad kan pedagog respektive elev bidra med i den interpersonella relationen?
- Hur stor del spelar kroppsspråket i kommunikationen?

Att kommunikation spelar stor roll framkom i undersökningen då alla intervjupersoner lyfter fram vikten av detta. Förmågan att som pedagog vara lyhörd gentemot sina elever tas genomgående upp som en hörnsten i en god kommunikation, vilket stämmer överens med såväl Dimbleby och Burton (1999) som Pramling m.fl. (1995) som är av samma åsikt. Det kommunikativa budskapet måste vara tydligt och situationsanpassat för att nå ut till elever. Enligt oss är det av yttersta vikt att fånga barnen genom att utgå från deras perspektiv och erfarenheter. Ofta är det dock lätt att såväl under- som övervärdera barns kapacitet vilket innebär att det är en svår balansgång och att flexibilitet är ett nödvändigt redskap. Att kunna se varje elev som en enskild individ är också något som samtliga intervjuade pedagoger kommenterar och anser vara betydelsefullt för att skapa en bra kontakt till alla i barngruppen. För många av de intervjuade kan det handla om en så enkel sak som att hälsa på alla elever varje morgon och tilltala dem vid namn för att göra mötet till ett personligt sådant. Ambitionen att möta varje elev stärks av Juul och Jensen (2003) som påpekar att självkänslan och ansvarstagandet hos ett barn kan öka genom detta slags bemötande.

Vi anser att detta tankesätt är beundransvärt då det främjar elevers sociala utveckling och stärker deras självbild. Att som pedagog ha målet att se varje elev kan vara svårt att uppnå med tanke på tidsbristen, som är ett problem. Stora elevgrupper bidrar också till svårigheterna då eleverna ges mindre möjlighet till personliga möten med sina pedagoger. Metoden att hälsa på varje elev direkt på morgonen är ett steg i rätt riktning men räcker inte för att skapa en

långsiktig relation. Irma nämner individuella samtal med eleverna varannan vecka där arbetet i skolan och den sociala biten diskuteras, vilket vi anser vara en ypperlig metod i skolan.

I relationen mellan pedagog och elev är det pedagogens ansvar att upprätthålla kontakten och se till att mötet blir kvalitativt. Intervjupersonerna är överens om att de dagliga samtalen med elever är betydelsefulla för en långsiktig relation. Dessa samtal bör såväl innehålla väsentliga skolrelaterade ämnen som elevernas intresseområden utanför skolans ramar för att skapa en meningsfull relation. Detta tar Juul och Jensen (2003) upp och understryker vikten av pedagogers förmåga att ta sig tid till varje elev. Att visa intresse för elevers fritidssysslor är för oss en självklarhet för att få en helhetsbild av varje enskild individ.

Då konflikter mellan pedagog och elever uppstår påpekar vissa av intervjupersonerna att den bästa lösningen är att pedagogen tar tag i problemet direkt, om orken finns. En annan viktig aspekt av detta är att kunna släppa taget vid en avslutad konflikt och se framåt. Som Isak påpekar innebär varje ny dag ett nytt möte med sina elever, vilket vi anser är ett gott förhållningssätt då det får till följd att nya möjligheter skapas dagligen. Detta kan jämföras med Karin som i en konflikt med en elev valde att hantera situationen på ett annorlunda sätt och skicka ut eleven från rummet. Enligt oss kunde Karin valt ett annat tillvägagångssätt för att lösa konflikten, exempelvis genom att ge eleven en uppgift med anknytning till den aktuella aktiviteten för att låta honom vara delaktig.

Ett dåligt bemötande från pedagog till elev handlar ofta om stress, vilket tydligt framkommer av intervjupersonernas svar. Tidsbrist är den vanligaste bakomliggande orsaken till stressen som upplevs i läraryrket, menar de intervjuade pedagogerna. Under vissa perioder av skolterminen finns det mycket att göra vilket i sin tur leder till att tiden inte alltid finns till elever. Vi är medvetna om detta problem och har upplevt det i verksamheten och att hitta en lösning på det är inte enkelt. Ett förslag kan vara mindre barngrupper för att på så sätt få mer tid till varje enskild elev. I intervjun nämner också Karin att tiden till samtal ökar markant då klassen delas i mindre grupper.

Som vi tidigare nämnt är det centralt för intervjupersonerna att hälsa på sina elever varje morgon. I den långsiktiga relationen tar vissa upp vikten av att fortsätta hälsa på och prata med barn även när de lämnat den egna klassen, samt vid olika möten utanför skolan. Vi anser att detta leder till en personlig relation mellan pedagog och elev men att det inte bör gå till

överdrift då pedagogers ansvarsområden inte sträcker sig utanför arbetstid och att det måste finnas gränser.

Det är viktigt att elever är raka och ärliga i relation till sina pedagoger, anser Torbjörn. För att kommunikationen skall fungera måste de också kunna lyssna, vilket är en uppfattning som delas av samtliga intervjupersoner. En ömsesidig respekt är grunden för en god relation, vilket tas upp av Slök i Juul och Jensen (2003). Även om det är den vuxnes ansvar att lyfta upp barnets känslor och upplevelser till en likvärdig nivå, krävs det att barnet i sin tur lyssnar på den vuxne och visar intresse.

Amanda nämner ett bra exempel på elevers roll och delaktighet i vuxen-barnrelationen då hon beskriver trivselreglerna som finns i klassen. Vi anser att detta är en bra metod, då eleverna involveras och själva får utforma vad som gäller på skolan. I intervjun framkommer det också att systemet fungerar och att eleverna tar åt sig av vad som bestämts, vilket enligt oss har att göra med att trivselreglerna grundar sig i elevernas egna tankar och åsikter och därför blir relevanta att rätta sig efter.

Samtliga intervjupersoner anser att kroppsspråkets betydelse är stor i den professionella lärarrollen. Pedagogerna lägger fokus på vilka kroppsliga signaler elever sänder ut, men tänker inte på sitt eget kroppsspråk. För att få en tydlig kommunikation mellan vuxen och barn menar vi att självmedvetenhet är utgångspunkten. Dubbla budskap och missförstånd kan med fördel undvikas genom att vara medveten om hur ett budskap presenteras och vilka signaler som skickas till mottagaren. Som Backlund (1997) konstaterar förstärker kroppsspråket orden som sägs och ger dem rätt innebörd. Vi anser att större vikt bör läggas på hur det egna kroppsspråket används då det som Juhlin (2005) nämner utgör sextio procent av det kommunikativa budskapet. Vissa av intervjupersonerna tar också upp barns förmåga att avläsa vuxnas kroppsspråk, vilket är ytterligare en anledning till varför det är viktigt att tänka på hur man som vuxen för sig inför sina elever.

Irma och Karin beskriver hur de respektive klasserna arbetar med forumteater och rollspel av olika slag för att på ett konkret sätt påvisa kroppsspråkets betydelse för eleverna. Med olika övningar demonstreras känslouttryck vilka synliggör kroppsspråkets betydelse. Vi anser att detta arbetssätt gynnar elevers utveckling och det konkreta tillvägagångssättet bidrar till att aktiviteten blir såväl lättförståelig som minnesvärd för eleverna.

Ett gott bemötande till sina elever är en grundförutsättning för alla pedagoger. I litteraturgenomgången behandlas olika teorier om kommunikation och bemötande för att sedan ställas i kontrast till intervjupersonernas svar, som ger oss en inblick i hur kommunikation används i praktiken. Vi blev positivt överraskade av pedagogernas syn på bemötande till elever då många anser att förhållningssättet skall vara professionellt och anpassat till elevernas situation och erfarenheter. Detta tyder på att ämnet i sig är en viktig fråga och något som pedagogerna ständigt reflekterar över.

Baserat på intervjupersonernas svar och återkopplingar till teoridelen kan vissa slutsatser dras. Ett bra bemötande mellan pedagog och elev skapar grunden för ett positivt möte där båda parter är delaktiga och bidrar till en långsiktig relation som präglas av ömsesidig respekt. Att vara lyhörd för varandras åsikter är av högsta vikt i en god kommunikation. Ett dåligt bemötande å andra sidan kan få till följd att kontakten mellan pedagog och elev blir bristfällig, vilket kan leda till att vissa elever inte känner sig sedda. Enligt vissa av intervjupersonerna är det upp till elever att ta kontakt med den vuxne då de behöver prata och att tiden skall ges till dessa. Om så inte är fallet kan elever få uppfattningen att pedagogen inte bryr sig om dem och därefter välja att inte återuppta kontakten. En negativ konsekvens av detta enligt oss kan vara att elever som inte innehar förmågan att själva söka sig till den vuxne inte får en förtroendefull relation till pedagogen. Med tanke på detta menar vi att det är den vuxnes ansvar är att knyta en personlig kontakt till alla sina elever och i detta ingår inte enbart att se dem utan att även initiera den språkliga kommunikationen.

Arbetets fokus ligger på kommunikation och bemötande från pedagog till elev och under intervjuernas gång har det framkommit att ett dåligt bemötande ofta handlar om att inte ha tid att lyssna på eller prata med sina elever. Den bakomliggande faktorn, enligt intervjusvaren, är ett pressat tidsschema med många åtaganden som i sin tur leder till stress. På grund av situationen blir således bemötandet av bristande kvalitet. Frågor vi anser hade varit intressanta att forska vidare kring utifrån denna infallsvinkel är:

- Är stress en del av läraryrket, och i så fall på vilket sätt?
- Hur påverkas ditt bemötande av elever då du upplever stress?
- Hur anser du att stress kan förebyggas, såväl personligt som organisatoriskt?

6 Sammanfattning

Syftet med uppsatsen är att undersöka om pedagoger i förskoleklasser är medvetna om vilken roll kommunikationen spelar för ett gott bemötande. Teoridelen beskriver kommunikation som begrepp och vilka viktiga aspekter det innefattar. Kroppsspråkets betydelse lyfts fram och vikten av att vara tydlig och rak för att undvika misstolkningar och missförstånd belyses. Kraven för att en interpersonell relation skall fungera tas upp samt vad relationskompetens innebär och vilka beståndsdelar som ingår i den. Kopplingar till relevanta styrdokument görs också för att förstärka den pedagogiska relevansen. Med relevanta teorier som bakgrund tas uppsatsens empiriska frågeställningar upp, vilka fokuserar på pedagogers åsikter och tankar om kommunikation och bemötande.

Den empiriska undersökningen består av kvalitativa intervjuer med personal ur arbetslag på två skolor i Skåne. För att undvika färgade svar finns ingen tidigare relation till pedagogerna på de utvalda skolorna. Genom att genomföra intervjuer med såväl förskollärare som grundskollärare och fritidspedagoger ges större bredd på svaren. Intervjusvaren betonar vikten av lyhördhet i en god kommunikation och att samspelet mellan människor grundar sig i detta. Ytterligare en viktig aspekt som tas upp är att kunna se varje enskild elev utifrån dennes personliga erfarenheter och situationen den befinner sig. Det är upp till pedagoger att lyfta upp elevers kompetenser och synliggöra dem för att båda parter skall befinna sig på en likvärdig nivå. Utifrån detta formas en förtroendefull relation mellan pedagog och elev, som präglas av förståelse och ömsesidig respekt.

De dagliga mötena lägger grunden för ett bra bemötande och kan röra sig om något så enkelt som att ta sig tid att hälsa på varje elev och att tilltala dem med namn. Pedagoger skall alltid ta sig tid till att lyssna på en elev då denna själv söker kontakt och vill prata om något. Dessvärre finns inte alltid denna tid, då de flesta intervjupersonerna tar upp stress som ett problem i läraryrket vilket kan få till följd att relationen mellan pedagog och elev försämras. Elever som inte självmant söker denna kontakt är också de som kan få en bristfällig relation med pedagoger där förtroendet saknas. För att skapa en långsiktig relation till elever nämner de intervjuade att de dagliga samtalen inte enbart skall innefatta skolan, utan även elevers fritidssysslor och andra intressen utanför skolan.

De intervjuade pedagogerna anser att kroppsspråket är oerhört betydelsefullt inom professionen, men tar även upp att de själva oftast inte är medvetna om hur de använder sig av det. De konstaterar däremot att många elever har förmågan att snabbt avläsa de kroppsliga signaler som pedagoger sänder ut och på grund av detta reflekterar de i efterhand över vilket budskap som förmedlades och hur det presenterades.

Många av de intervjuade pedagogerna tillägger att föräldrakontakten är av vikt och att kommunikationen med hemmet måste fungera på samma sätt som bemötandet till elever för att skapa en helhetssyn.

Litteraturförteckning

Backlund, Britt (1997). *Med tanke på talet: om förberett tal - vetenskapen, hantverket och konsten* . Lund: Studentlitteratur

Bryman, Alan (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder* . 1. uppl. Malmö: Liber ekonomi

Dewey, John (2004). *Individ, skola och samhälle: utbildningsfilosofiska texter* . 4., [utök.] utg. Stockholm: Natur och kultur

Dimbleby, Richard & Burton, Graeme (1999). *Kommunikation är mer än ord* . 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

Engquist, Anders (1994). *Kommunikation på arbetsplatsen: chefen, medarbetaren, gruppen* . 2. uppl. Stockholm: Rabén Prisma

Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning . (2002). Stockholm: Vetenskapsrådet

Hougaard, Bent (2004). *Praktisk vägledning i kommunikation för lärare i förskola och skola* . 1. uppl. Stockholm: Liber

Juhlin, Lotta (2005). *Den goda kommunikationen: rösten, kroppsspråket och retoriken* . 2., [omarb. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Juul, Jesper & Jensen, Helle (2003). *Relationskompetens i pedagogernas värld* . 1. uppl. Stockholm: Runa

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94 . (2006). Stockholm: Skolverket

Läroplan för förskolan Lpfö 98 . (2006). Stockholm: Skolverket

Maltén, Arne (1995). *Lärarkompetens: i ett mångdimensionellt perspektiv* . Lund: Studentlitteratur

Nyberg, Magnus (2002). *Välkommen till verkligheten: en lärarintroduktion för år 1-6* . Stockholm: Gothia

Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning* . 3., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur

Pramling, Ingrid, Klerfelt, Anna & Williams Granelid, Pia (1995). *"Först var det roligt, se'n blev det tråkigt och se'n vande man sig-": barns möte med skolans värld* . Mölndal: Institutionen för metodik i lärarutbildningen, Göteborgs univ.

Säljö, Roger (2005). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv* . 1. uppl. Stockholm: Norstedts akademiska förlag

Artiklar

Massey, Susan L. (2004). Teacher-Child Conversation in the Preschool Classroom. *Early Childhood Education Journal*, vol. 31 n4, ss. 227-231.

Muntliga källor

Svensson, Jesper *Yrkesetik* Kristianstad: Kristianstad Högskola, 080910

Bilaga 1

Intervjufrågor

Öppningsfrågor:

Ålder?

Hur länge har du arbetat som pedagog?

1. Vad tänker du på när du hör ordet kommunikation?
2. Vad tycker du är ett bra bemötande till eleverna?
3. I vilka situationer känner du att du lyckats bemöta eleverna på ett bra sätt?
4. Vad tycker du är ett dåligt bemötande till eleverna?
5. I vilka situationer känner du att bemötandet varit dåligt?
6. Hur skulle du velat förbättra de sämre mötena?
7. När tycker du att det är viktigt att ta sig tid till att möta eleverna?
8. Vad önskar du av eleverna för att era möten skall bli bra?
9. Hur gör du för att upprätthålla en långsiktig relation med var och en av eleverna?
10. Vad tycker du kroppsspråket spelar för roll i en god kommunikation?
11. Har du något att tillägga om kommunikation och bemötande?